

CORCİ ZEYDAN’IN “SELÂHADDÎN EYYUBÎ” ROMANINDAKİ DEYİMLERİN TÜRKÇE ÇEVİRİLERİNİN MONA BAKER ÇEVİRİ STRATEJİLERİNE GÖRE İNCELENMESİ*

Osman Düzgün**

Sadiye İlhan***

Öz

Toplumların değer yargılarını ve yaşam koşullarını öğrenme konusunda deyimlerin önemli bir yeri vardır. Tarihten günümüze gelen birçok söz, geçmişten gelen ve dil yoluyla taşınan deneyimlerin sonucudur. Bu deneyim dil yoluyla taşınmaktadır. Çünkü dil alanı dışında insanı tam olarak tanıma imkânı neredeyse yoktur. Dünyada meydana gelen her şey neredeyse dil ile ilintilidir. Deyimler de o dilin kültür eksenli söz varlıklarıdır. Bu çalışmada deyim çevirisinde kullanılan stratejiler Mona Baker’ın çeviri stratejileri çerçevesinde incelenmiştir. Bu stratejiler benzer anlam benzer biçimle çeviri, benzer anlam farklı biçimle çeviri, açıklama yoluyla çeviri ve çıkarma yoluyla çeviri stratejileridir. Öncelikli olarak yukarıda adı geçen stratejilerin tanımları yapılmış; Arapça ve Türkçe deyimler tablo halinde gösterilerek örnekler verilmiştir. Aynı zamanda bu süreçte çevirmenin karşılaşacağı sorunlar üzerinde durulmuş ve bu sorunlara açıklık getirilmiştir. Ardından Zeki Megamiz tarafından kaynak dil Arapçadan Türkçeye ve Cuma Vural tarafından ara dil İngilizceden Türkçeye çevirisi yapılan Corci Zeydan’ın *Selâhaddîn Eyyubî* romanında tespit edilen deyimlerden bazıları örnekleme yoluyla yukarıda bahsedilen stratejiler kapsamında ele alınmış, kaynak metinden tablo düzeyinde örnekler verilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Corci Zeydan, Roman, Çeviri, Strateji, Deyim, Mona Baker

Investigation of Jurji Zaidan’s “*Saladin Ayyubi*” Novel by Turkish Translations According to Mona Baker’s Translation Strategies

Abstract

Idioms have an important place in learning the values and living conditions of societies. Many sayings coming from the history to the present, are the results

* Araştırma makalesi/Research article

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Ed. Bölümü, Mütercim-Tercümanlık (Arapça) A.B.D., e-posta: oduzgun@ybu.edu.tr

*** Yüksek lisans öğrencisi, Mütercim-Tercüman, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, e-posta: ilhansadiye@gmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 01.05.2020

Makale Kabul Tarihi :24.06.2020

of the past experiences. These experiences are carried through language. Because there is almost no possibility of knowing people without language. Almost everything occurring in this world is related to language. Idioms are the cultural based vocabulary assets of a language. In this study, the strategies used in idiom translation were examined within the framework of Mona Baker's translation strategies. These strategies are translation with similar meaning and form, similar meaning but dissimilar form, translation by paraphrase, translation by omission. Firstly, the above mentioned strategies are defined; Arabic and Turkish idioms are shown in tables and examples are given. At the same time, the problems that the translator will encounter in this process are emphasized and these problems are clarified. The idioms determined in the novel of Jurji Zaidan, which was translated from Arabic to Turkish by Zeki Megamiz and translated from English as the second source to Turkish by Cuma Vural were examined within the scope of the above mentioned strategies, and they were examined by giving examples from the source text.

Keywords: Jurji Zaidan, Novel, Translation, Strategy, Idiom, Mona Baker

Structured Abstract

Idioms are cultural heritage words that are used outside of real meaning and have a unique metaphor meaning, which are said to make the expression more meaningful, concise and impressive, That's a cultural heritage that may change meaning over time and may be used in different meanings or new species may be formed.

Idioms are groups of words that carry the cultural accumulation, common value judgments of a society from past to the future and bring richness and fluency to the language. Transferring this cultural accumulation from one society to another is possible through translation. Translating idioms from one language to another is a challenging process. Because idioms are cultural richness and it is not enough to convey the meaning while translating, but it is also necessary to pay attention to the ordering of the phrases and phrases.

It is also important to create a similar effect of the source langue reader on the target reader within formal and cultural features of the text. In addition, idioms have an important place in learning society's value judgments and living conditions. Because there is almost no possibility of knowing people without language. Almost everything occurring in this world is related to language. These experiences are carried through language. Idioms are the cultural based vocabulary assets of a language. Based on this, we will examine the idioms that are the subject of our study in the context of Mona Baker's translation strategies.

The strategy is a roadmap determined by the translator, guiding the translator about how to make a translation, and ensuring that the translation text remains in a certain order. Decisions taken by the translator in the context of translation strategies during the translation process are determined whether the cultural translation of the language will be successfully done. On the other hand, in order to use these strategies efficiently, the translator must know all linguistic features of both the source language and the target language and know closely the differences between the two cultures. Otherwise, a text that emerges from a translation made only by giving the meanings of the words does not go beyond being an incomprehensible text for the target reader.

In this study, the strategies used in idiom translation were examined within the framework of Mona Baker's translation strategies. These strategies are translation with similar meaning and form, similar meaning but dissimilar form, translation by paraphrase, translation by omission. Firstly, the above mentioned strategies are defined; Arabic and Turkish idioms are shown in tables and examples are given. At the same time, the problems that the translator will encounter in this process are emphasized and these problems are clarified. The idioms determined in the novel of Jurji Zaidan, which was translated from Arabic to Turkish by Zeki Megamiz and translated from English as the second source to Turkish by Cuma Vural were examined within the scope of the above mentioned strategies, and they were examined by giving examples from the source text.

This research has a cultural study aspect. It is determined that sometimes it is not possible to transfer a cultural expression from a source language to a target language in exactly the same way. The aim of the study is to determine the translation strategies used in idiom translation, to show the equivalence, difference and meaning losses in translated text via the mentioned strategies. As a result of the findings, formal and semantic differences were seen in the idiom translation as well as the the the equivalences at the formal and semantic levels were achieved. As can be understood from here, the main goal of the translation process is to convey the message given in the source language text to the target language text, preserving its meaning and style as much as possible. Likewise, the meaning and style features of the source text language should be preserved. Therefore, an ideal translation should be as true to the original and free as necessary. If the translation is free as much as possible without being true to its original, it is a new text rather than a translation. Since the translations, which are completely true to the original, will have 100 percent source text features, a structure that smells of translation appears in the target text.

Based on Mona Baker's strategies for translation of idioms, it was examined how the idioms in Jurji Zaidan 's "*Saladin Ayyubi*" novel which

translated from source language Arabic and intermediate language English to Turkish as the target language. In comparative text analysis, it was determined that translators did not follow the necessary strategies in creating target text, and often made translations independent of source text. The idioms existing in the source text is not felt in most parts of the target text. In this context, it was observed that translators did not succeed at idiom level in carrying the source culture to the target culture. As we have mentioned before, the translator must have a command of both languages and cultures, analyze the text very well and be able to interpret the expressions that make up the general structure of the text.

Giriş

İnsanlık tarihiyle yaşıt olduğu düşünölen çeviri etkinliği, tarih boyunca birçok çeviribilimci tarafından farklı şekillerde yorumlanmış ve farklı tanımlar yapılmışsa da bazı benzer ortak noktalarda buluşmuştur (Çakır, 2018, s. 5). Çeviribilimciler tarafından çeviri ile ilgili tanımlar ele alındığında, bazı çeviribilimcilerin çeviriyi bir tür yorumlama olarak değerlendirdiği görölecektir. Örneğin Sebahattin Eyübođlu, “her çevirinin bir tür yorum olduğunu, bu nedenle değişken ve görece bir etkinlik olarak ele alındığını belirtmiştir” (Rıfat, 2008, s. 153). Akşit Göktürk (2014, s. 15) çeviriyi, “başka dillerin tanımladığı başka dünyaların tanıtılması” şeklinde ifade etmiştir. Buna göre farklı toplumlar birçok alanda oluşturduğu çalışmalarını çeviri yoluyla paylaşma imkânı bulabilmektedir. Diğer taraftan çeviri, insanın iç dünyasının dışa yansımasıdır. Bu yüzden çeviri ile dil bir bütündür (Ece, 2010, s. 9). Bazı çeviribilimciler, insanların çok eski dönemlerde mağara duvarlarına resimler yaptığını, sonraki nesillere bir mesaj taşınması sebebiyle bu resimlerin çeviri işlevi üstlendiği görüşünü ileri sürmüştür. Bu görüşün temeli, çevirinin dilsel bakımdan ele alınmasına, aslında bazı işaretler yoluyla anlam oluşturma süreci olarak tanımlanmasına dayanmaktadır (Yücel, 2016).

Peter Newmark çevirinin, bir dilde oluşturulan metnin içerdiği anlamın kaynak dil normlarına uygun olarak hedef dile aktarılması işlevi olduğunu savunurken Eugène Nida ve Charles Taber’e göre çeviri, kaynak dilde oluşturulmuş olan metnin hedef dile anlam ve biçem açısından mümkün olan en yakın biçimiyle aktarılmasıdır (Aksoy, 2002, s. 53-54).

Çeviri işleminin temel hedefi, kaynak dil metninde verilen mesajı hedef dil metnine anlam ve üslup özelliklerini olabildiğince koruyarak aktarmaktır. Aynı şekilde kaynak metin dilinin anlam ve üslup özellikleri de korunmalıdır. Dolayısıyla ideal bir çeviri elden geldiğince aslına sadık ve gerektiği kadar da serbest olmalıdır. Eğer çeviri aslına sadık kalmadan olabildiğince serbest olursa ortaya çıkan, çeviriden ziyade yeni bir metindir. Tamamen aslına sadık kalınan

çeviriler de yüzde yüz kaynak metin özelliklerini taşıyacağı için hedef metinde çeviri kokan bir yapı ortaya çıkar.

Çalışmamızın konusu olan deyim çevirisi ise çeviribilim açısından karşımıza çıkan zor süreçlerden biridir. Çünkü kesin yargıları, basit olayları anlatan cümlelerin bir dilden başka bir dile çevrilmesi, anlamın tıpatıp aktarılması zor değildir. Fakat deyim gibi kültür yoğunluklu kalıplaşmış öğeleri bir dilden başka bir dile aktarırken birebir karşılığını bulmak oldukça zordur. Eğer bu tür sözcükler kelimesi kelimesine aktarılırsa, aktarılan dile yabancı bir anlatım, o dilde anlamı olmayan bir söz dizisi ortaya çıkar. Örneğin “Sultanahmet’te dilenip Ayasofya’da sadaka vermek” gibi bir deymi başka bir dile sözcüğü sözcüğüne çevirmek, o dil kültüründe anlamsız bir yapı ortaya çıkaracaktır (Aksan, 2000, s.76, akt. Doğru, 2011, s. 137).

Deyim genel olarak gerçek anlam dışında kullanılan kendine özgü mecaz bir anlamı olan, ifadeyi daha anlamlı, özlü ve etkileyici kılmak için söylenen söz varlıkları olup toplumların, kültürel birikimi sonucu ortaya çıkan, zamanla anlam kaymasına uğrayıp farklı anlamlarda kullanılan veya yeni türleri oluşabilen birer kültürel mirastır. Aksan (1999, s. 91) deymi “Bir dili konuşan toplumun dünya görüşü, yaşam biçimi, çevre koşulları, gelenek, görenek ve inançları, önem verdiği varlık ve kavramları kısaca maddi ve manevi kültürü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halkbilim açısından da önemli sözlerdir” şeklinde tanımlamıştır. Çotuksöken (1988, s. 7) ise deymi şöyle tanımlar: “Deyimler toplumdaki insanların yaşam biçimini ve değer yargılarını ortaya koyan, az sözle çok kavram ve yargının anlatıldığı söz gruplarıdır. Bunlar toplumların varoluş süreci içinde oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılır, zamanla bir kısmı unutulup, yeni durum ve oluşumlar karşısında yenileri ortaya çıkabilir”. Hatipoğlu ise (1982, s. 28) “Anlatım gücünü arttırmak için, gerçek anlam dışına kayan, bazı kelimeleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebildiği, kalıplaşmış birden çok kelimedir” şeklinde tanımlamıştır. Deyimler etkileyici bir anlatım tarzına sahip olan ve birçoğu gerçek anlamı dışında ayrı bir anlamı olan kalıplaşmış sözcük topluluklarıdır. Deyim bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır ve genel kural niteliğinde bir söz değildir (Aksoy, 1984, s. 37-49). Yine deyim, bir kavramı, bir düşünceyi, bir olayı az sözle belirtmek ve daha etkili kılmak için başvurulan anlatım yollarından biridir (Özdemir, 1997, s. 5).

Deyim kavramı Arapçada, “ta‘bir”, “mustalah”, “terkib”, “mesel” gibi kelimelerle karşılanmaktadır. Türkçede ve İngilizcede olduğu gibi deyim tanımına yönelik yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır (Bilgin, 2014, s. 48-50). Arapçada mesel kavramı hem deyim hem de atasözleri için kullanılmaktadır. Meselin tanımıyla ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır.

Örneğin İbn Reşik (akt. Eray, 2018, s. 14) mesel kavramını tanımlamak yerine, özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir. “Mesel, mesel olarak isimlendirilir, çünkü mesel insan hafızasına benzer, insan onunla teselli bulur, öğüt verir, emreder veya yasaklar. Meselin üç özelliği vardır; bunlar, lafzın kısalığı, anlamın doğruluğu ve teşbihlerin güzelliğidir”. Modern dönem yazarlardan biri olan İmîl Nâsîf meseli şu şekilde tanımlamaktadır. “İnsanların şekil ve içerik bakımından beğendiği için insanlar arasında yayılan sonrakilerin öncekilerden değişiklik yapmaksızın naklettiği ilk söyleyeni bilinmese de ilk ortaya çıkışına sebep olan olaya benzer bir olay olduğunda tekrarlanan özlü sözdür” (Nâsîf, 1994, s. 7).

Deyimlerin belirgin özellikleri vardır. Deyimler mecaz anlam içeren kalıp ifadelerdir. Anonimdir, söyleyeni pek bilinmez. Yaygın bir kullanıma sahiptir. Bir olayı, durumu kısa yoldan daha etkili bir biçimde anlatmayı sağlarlar. Aynı dili konuşan halkın ortak hafızası olarak görüldüğü için sözün uzatılmasını engeller. Deyimler genelde iki veya daha fazla sözcükten oluşur. Bazı deyimler sözcük grubu şeklinde bazıları ise cümle şeklinde kullanılır. Kimi deyimler ikileme biçiminde de gelebilir. Ayrıca deyimler kültürel motifler içerir ve her millet kendi kültüründe, dininde ve çevresinde var olan unsurları deyimler yoluyla kullanıma sunar (Doğru, 2011, s. 29-31).

Tanımlarda görüldüğü gibi deyimler bir toplumun kültürel birikimini, ortak değer yargılarını geçmişten geleceğe taşıyan ve dile zenginlik ve akıcılık kazandıran sözcük gruplarıdır. Bu kültürel birikimin bir toplumdan diğerine aktarılması çeviri yoluyla mümkündür. Deyimleri bir dilden başka bir dile aktarmak zorlu bir süreçtir. Çünkü deyimler birer kültürel zenginliktir ve çevirirken yalnızca anlamı iletmek yeterli olmayıp aynı zamanda söz ve söz öbeklerinin sıralamasına dikkat etmek gerekmektedir. Biçimsel ve kültürel özellikleriyle birlikte hedef okuyucu üzerinde kaynak metne benzer bir etkiyi oluşturmak da önemlidir. Bunu başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için çevirmenin hem kaynak metnin hem de hedef metnin dilsel özelliklerine ve kültürel yapısına hâkim olması gerekmektedir.

1. Deyim Çevirisinde Yaşanan Zorluklar

Mona Baker’a (akt. Taş, 2017) göre bir çevirmen deyim çevirisinde iki güçlükle karşılaşır. Bunlardan birincisi “bir deyim fark edebilmek ve doğru yorumlamak”, ikincisi ise “bir deyim hedef dile ilettiği anlamın farklı yönlerini çevirebilme” zorluğudur. Bu bağlamda bakıldığında çevirmenin hem kaynak dile hem de hedef dile hâkimiyeti, dilin inceliği olarak vasıflandırılan deyimlerin fark edilmesi ve çevrilmesinde kilit rol oynamaktadır. Fark edilmeyen, anlaşılmayan ya da farklı anlaşılan bir deyim doğru çevrilmesi mümkün değildir. Aynı zamanda hedef dilde anlam kayıplarına yol açabilir.

Kaynak metinde bir yapının deyim olduğu anlaşıldıktan sonra yapılacak ikinci işlem hedef dile nasıl çevrileceğine karar vermektir. Deyim çevirisinde karşılaşılan sorunlar kimi zaman hedef dilde her zaman eşdeğerliğin olmaması şeklinde ortaya çıkarken kimi zaman da deyimden hedef dilde benzer bir deyim bulunup kullanım tarzının farklı olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Genel olarak deyim çevirisinde karşılaşılan sorunları şu şekilde sınıflandırabiliriz (Baker, 1992, s. 65, akt. Suçin, 2013, s. 183-187):

1.1. Metinde Geçen Deyimin Farkında Olmak

Deyimleri çeviri açısından bir çevirmenin karşılaşacağı temel sorun, karşılaştığı ifadenin deyim olup olmadığının farkında olmasıdır. Çünkü bir metinde var olan bir ifadenin deyim olduğunu fark etmek her zaman mümkün olmayabilir. Aşağıdaki tabloda bazı Arapça ifadeler ile bu ifadelerin geri çevirileri ile kastedilen anlamları verilmiştir.

Arapça Deyim	Geri Çeviri; <i>Deyimsel Çeviri</i>	Deyimin Anlamı
يُكَشِّرُ عَنْ أَنْيَابِهِ	Dişlerini göstermek	Birini tehdit etmek, sırtlamak
يُرَاهِنُ عَلَى الْجَوَادِ الْخَاسِرِ	Kaybeden at üzerine bahse girmek; <i>Yanlış ata oynamak</i>	Kaybedecek olan tarafa destek vermek
الْمَطْرَحُ ضَبِيقَ وَالْجِمَارِ رِقَاسَ	Mekân dar, eşek de çifte atıp duruyor; <i>İğne atsan yere düşmez.</i>	Bir yerin çok kalabalık olduğunu anlatmak için kullanılır.
كَالْمُسْتَجِيرِ مِنَ الرَّمْضَاءِ بِالنَّارِ	Kızgın topraktan ateşe sığınan biri gibi; <i>Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak</i>	Bir tehlikeden sakınmaya çalışırken daha büyük bir tehlikeyle karşılaşmak.
يُصِيبُ عُصْفُورَيْنِ بِحَجَرٍ وَاحِدٍ	Tek taşla iki kuş vurmak; <i>Bir taşla iki kuş vurmak</i>	Tek bir işle iki sonuç elde etmek
هَذَا الشَّيْبَلُ مِنَ ذَاكَ الْأَسَدِ	Bu aslan yavrusu, o aslandandır; <i>Hih demiş babasının burnundan düşmüş.</i>	Cesaretiyle, kahramanlığıyla babasına çok benziyor.

Yukarıdaki tablodaki deyimler kolaylıkla fark edilebilecek türden deyimlerdir. Ancak bazı deyimlerin anlamı, sözcüklerin gerçek anlamlarıyla aynıdır (Aksoy, 1993, s.43). “Örneğin çoğu gitti azı kaldı”, “ismi var cismi yok”, “kimi kimsesi yok”, “dosta düşmana karşı”, “iyi gün dostu” gibi ifadeler yarı deyim niteliği taşımaktadır. Bu tür ifadeler makul bir sözcüksel yorum sundukları için ve içinde buldukları metin deyimsel anlamlarına işaret etmediği için şeffaf görülebilir (Suçin, 2013, s. 184). Baker’a (1992, s. 66) göre İngilizcedeki ve muhtemelen bütün dillerdeki deyimlerin büyük çoğunluğunun hem sözcüksel hem de deyimsel anlamları vardır. Örneğin “biriyle çıkma” ifadesi hem sözcüksel hem de deyimsel anlamıyla kullanılabilir. Sözcük anlamıyla “biriyle birlikte çıkmak” anlamını ifade eden bu deyim, deyimsel anlamıyla “biriyle romantik bir ilişkiye girmek, biriyle flört etmek” anlamını verebilir. Bu tarz ifadeler, sözcük oyunları yoluyla, okuyucular, dinleyiciler tarafından manipülasyona açık ifadelerdir. Bu tür ifadelerle karşılaşan çevirmen, ifadenin sözcüksel yorumunu kabul edip yapılan sözcük oyununun farkına varamayabilir. Hedef dildeki deyim hem biçim hem de anlam açısından kaynak dildeki deymi karşılamadığı sürece deyim üzerinde yapılan kelime oyununun başarılı bir şekilde hedef dilde yeniden üretilmesi zordur.

1.2. Kaynak Dil Deyiminin Hedef Dilde Karşılığının Bulunmaması

Kaynak dildeki deyimın eş değeri hedef dilde olmayabilir. Çünkü bir dilin çeşitli anlamları ifade etme veya etmeme biçimini tespit etmek kolay değildir. Bir dil bir anlamı tek bir sözcükle ifade ederken, başka bir dil aynı anlamı şeffaf bir ifadeyle anlatmayı tercih edebilir. Başka bir dil de aynı anlam için bir deyim kullanabilir. Örneğin Türkçede “seni bir yerden gözüm ısıyor” cümlesindeki “gözü ısırmak” deymi, “bir kimseyi tanıyacak gibi olmak” (Tdk, 2020) anlamına gelmektedir. Bu deyimın büyük ihtimalle Arapçada karşılığı yoktur. Bu durumda modern standart Arapçada söz konusu deyimın anlamı şeffaf bir ifadeyle أَشْعُرُوكَ أَنَّي رَأَيْتُكَ مِنْ قَبْلِ “seni daha önce gördüğümü seziyorum” şeklinde aktarılabilir.

Münferit sözcükler gibi deyimler de salt kültür odaklı olabilir. Ancak bu, kültür odaklı deyimlerin çevrilmez olduğu anlamına gelmez. Kültür odaklı deyimlerin çevrilmesinde yaşanan zorluk, deyimın içerdiği öğeler değil, taşıdığı anlam ve kültür odaklı bağlarla olan ilişkisidir. Örneğin İngilizcede *to carry coals to Newcastle* “Newcastle’a kömür taşımak” deyimde geçen Newcastle İngiltere’nin kuzeyinde kömür limanı ile ünlü bir şehirdir. Deyimde yer alan bu yerel sözcük bolluk anlamında kullanılmıştır. Aynı anlam Arapçada يَنْقُلُ التَّمْرَ إِلَى هَجْرَ / البصرة “Hecer’e / Basra’ya hurma taşımak” veya يَبِيعُ الْمَاءَ فِي حَارَةِ السَّقَاةِ “su satıcılarının mahallesine su satmak” (ammicede تبيع المية في سوق السقائين) denilir.

Yine عرسة الأسد تصطاد في عرسة الأسد aslanın ininde avlanıyorsun atasözleri de aynı anlamdadır) veya el-Câhız'ın (1990, s. 168, akt. Suçin, 2013, s. 186) aktardığı şekliyle كجالب التمر إلى هجر “Hecer’e hurma getiren biri gibi” ifadeleriyle paraleldir. Bu ifadeler Türkçede “tereciye tere satmak” deyiimiyle ifade edilmektedir. Türkçede böyle bir deyim olmasa bile, bu deyim bir şekilde aktarılması mümkündür. Örneğin “Zonguldak’a kömür taşımak”, “Malatya’ya kayısı satmak”, Amasya’ya elma götürmek” şeklinde yeni deyim üretilebilir.

1.3. Benzer Biçime Sahip Kaynak ve Hedef Dil Deyimlerinin Farklı Bağlamlarda Kullanılması

Kaynak dildeki deyim hedef dilde eşdeğeri olduğu halde kullanıldıkları bağlamları farklı olabilir. Örneğin أعرفه كما أعرف ظاهر كفي “Onu, avucumun dış yüzeyi gibi bilirim” deyimini bir kişiyi veya bir yeri çok iyi derecede ve bütün ayrıntılarıyla bilmek anlamında kullanılmaktadır. Bu Arapça deyim, biçimsel açıdan Türkçede “onu avucumun içi gibi bilirim” deyiimiyle benzerlik göstermektedir. Fakat bu anlam Türkçede yer ve kişiye göre farklılık göstermektedir. Kişi bir yeri bütün ayrıntılarıyla bildiğini ifade ediyorsa “orayı avucumun içi gibi bilirim” deyimini kullanır. Ancak bir kişiyi çok iyi tanıdığını ifade ederse “onun ciğerini bilirim” deyimini kullanması gerekir. Aynı şekilde Arapçada مَدَّ يَدَهُ “elini uzattı” deyimini kullanım durumuna göre bazen “yardım elini uzatmak” anlamına gelirken bazen de “el açmak, dilenmek, el kaldırmak, vurmak” anlamlarına gelebilmektedir (Uysal, 1997, s. 6).

1.4. Kaynak ve Hedef Dillerin Metin Normlarında Deyimlerin Farklı Sıklıkta Kullanılması

Yazılı anlatım türlerinde deyim kullanımı, kullanılabilceği bağlamlar ve kullanım sıklıkları kaynak ve hedef dilde farklı olabilir. İngilizce metinlerin pek çoğunda deyim kullanımı yaygındır. Örneğin, İngilizce reklam, tanıtım malzemeleri ve magazin basınında deyimler sıklıkla kullanılır. Yazılı ve sözlü anlatım türleri arasında keskin bir ayırım yapan ve yazılı anlatımın yüksek düzeyli bir resmiyetle bağlantılı olan Arapça ve Çince gibi dillerde genel olarak yazılı metinlerde deyimlerin kullanım sıklığı sözlü dile (halk dili) göre daha az olduğu söylenebilir.

Yukarıda tasnif ettiğimiz deyim çevirisinde yaşanan zorluklar göz önüne alındığında çevirmenin, çeviri sürecini sağlıklı yürütebilmesi için deyimlerin özelliklerine vakıf olması hem kaynak kültürün hem de hedef kültürün dilinin inceliklerini iyi bilmesi ve aktif olarak kullanması gerekmektedir. Çevirmen,

dilin derin devletleri olan deyimleri çevirirken bazı stratejileri takip etmelidir. Bu çalışmamızda Corci Zeydan'ın *Selâhaddîn Eyyubî* romanında geçen deyimleri Mona Baker'in (2011, s. 76-86) çeviri stratejileri bağlamında inceleyeceğiz. Çalışmamızda tespit ettiğimiz deyimleri bu bağlamda incelemeyen önce genel olarak bu stratejileri ele almamız faydalı olacaktır.

2. Deyim Çevirisinde Kullanılabilecek Stratejiler

Strateji, çevirmenin bir metni seçerken ve çevirirken o metne yaklaşımı ve aktarım sırasında benimsediği yöntem anlamına gelmektedir (Gürçağlar, 2019, s. 38). Bu kapsamda deyimleri ele aldığımızda, bir deyim başka bir dile çevrilme şekli birçok etkene bağlıdır. Buradan kastedilen sadece hedef dilde benzer anlamda bir deyim bulunması değildir. Asıl kastedilen şey deyim meydana getiren özgül sözcüksel öğeler, bunların kaynak metnin diğer yerlerinde yazılı veya görsel olarak manipüle edilip edilmediği, bunun yanı sıra hedef dilde belli kesitlerde deyimsel dil kullanımının uygunluğu ve uygunsuzluğu gibi etkenler önem arz etmektedir. Bu çerçevede aşağıda ele alacağımız stratejilerin herhangi birinin kullanımının kabul edilebilirliği deyim çeviri şekline bağlıdır. Ele alacağımız stratejilerin ilki olan hedef dilde benzer anlam ve benzer biçime sahip bir deyim bulunması ilk bakışta ideal bir çözüm olabilir; ancak her zaman durum böyle değildir. Bu yüzden çevirmen kaynak dildeki deyim hedef dile çevirmeden önce onu ciddi anlamda incelemeli, yorumlamalı ve çözümlenmelidir. Fernando ve Falvel (1981, s. 82) bu konuda çevirmenleri “Çevirmenlerin çoğu bilinçaltlarındaki güçlü dürtü ile kaynak dildeki deyim eşdeğerini hedef dilde zorla arar. Ama hedef dilde buldukları bu deyim kaynak dildeki deyimden çok daha farklı anlamda olabilir” diyerek uyarılmaktadır. Mona Baker'ın önerdiği çeviri stratejileri şu şekildedir:

2.1. Benzer Anlam ve Benzer Biçimle Çeviri

Bu strateji, kaynak dildeki deyimle aşağı yukarı aynı anlama sahip olan ve eşdeğer sözcüksel öğelerden oluşan bir deyim hedef dilde kullanılmalıdır. Bu türden bir eşleştirme her zaman mümkün olmayabilir.

Bu tarz deyimler genellikle aynı söz sanatlarıyla kurulmuştur. Doğru (2011, s. 139) bu tarz deyimlerle ilgili olarak şöyle demiştir: “Bu deyimler ya vücut organlarının birinin fonksiyonunu ya da kültürel etkileşimlere dayanan, hem mantık hem kurgu hem de sözcük düzeylerinde eşdeğer bir özellik arz eden, bu yüzden de sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi mümkün olan deyimlerdendir. Örneğin, Arapçadaki دَمَّ أَنْفَهُ deyimini Türkçede “burnunu sokmak” şeklinde dile getirilmektedir”. Bu deyim, her iki dilin eşdizimsel yapısına uygun bir şekilde “burun” ve “sokmak” sözcükleri kullanılarak elde

edildiği görülmektedir. Bu bağlamda bu deyimim biçim ve anlamca eşdeğer olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu tarz deyimlerin Türkçeden Arapçaya veya Arapçadan Türkçeye çevirisinde herhangi bir sorun yaşanmayıp kelimesi kelimesine çevirisi yapılabilir. Aşağıdaki tabloda biçim ve anlamca örtüşen deyimler örnek verilmiştir.

Kaynak Dil (Türkçe)	Hedef Dil (Arapça)
Aşkın gözü kördür	عَيْنُ الْحُبِّ عَمِيَاءُ
Bedelini ödemek	دَفَعَ ثَمَنَهُ
Gözü kulağı olmak	أَصْبَحَ أَعْيُنُ وَأُذُنُهُ
Sabrı tükenmek	نَفِدَ صَبْرُهُ
Ateşle oynamak	لَعِبَ بِالنَّارِ
Ciğeri parçalanmak	فَتَّتْ كَبِدَهُ
Eski defterleri açmak	فَتَحَ الدَّفَاتِرَ الْقَدِيمَةَ

2.2. Benzer Anlam Farklı Biçimle Çeviri

Çoğunlukla hedef dilde kaynak dildeki deyim veya kalıplaşmış ifadeyle aynı anlamda fakat farklı sözcüklerden oluşan deyim veya ifadeler bulmak mümkündür. Bu tür deyimler anlamları ve kurguları bakımından eşdeğer olmakla birlikte sözcük düzeyinde bazı küçük değişiklikler gösterebilmektedir. Çünkü farklı diller aynı mantık ve kurguya dayansalar bile bazen eşdizimsel farklılıklar gösterebilir. Bu da sözcüklerden bir veya birkaçının değişmesi anlamına gelmektedir. Örneğin Arapçada أعطى الضوء الأخضر deyimini Türkçede “yeşil ışık yakmak” şeklinde ifade edilmektedir. Mantık ve kurguda eşdeğer olan bu deyim, Türkçede “yeşil”, “ışık” ve “yakmak” sözcükleriyle eşdizim oluştururken, Arapçada “yeşil”, “ışık”, “vermek” sözcükleriyle eşdizim oluşturmaktadır. İki dil arasındaki tek fark, Türkçede “yakmak” olarak kullanılan sözcük yerine Arapçada أعطى “vermek” sözcüğünün kullanılmasından ibarettir (Doğru, 2011, s. 140). Bazen de eşdizimsel düzeyde eşdeğer olup kurgu ve sözcük düzeyinde farklı deyimlerle karşılaşmak imkân dâhilindedir. Doğru’ya göre böyle bir deyimle karşılaşan çevirmen, bu deyimim kurgusuna ve sözcüklerine değil mantığına bakmalı ve hedef dilde bu mantığa eşdeğer

sayılabilecek bir deyim aramalıdır. Önemli olan eşdeğerliği sağlamaktır. Örneğin, Arapçadaki دَخَلَ بِحِمَارِهِ سَمَحْنَا لَهُ (kendisine izin verdik, eşeğiyle girdi) deyiminin Türkçede kurgu ve sözcük düzeyinde bir karşılığı yoktur. Adı geçen deyim Türkçedeki mantık düzeyinde eşdeğer karşılığı “yüz verince / bulunca astar istemek” şeklindedir (Doğru, 2011, s. 141-142). Aşağıdaki tabloda benzer anlamlı fakat farklı biçimli deyim tablosu verilmiştir.

Kaynak Dil (Arapça)	Hedef Dil (Türkçe)
كَتَبَ عَلَى الرَّمْلِ	Suya yazı yazmak
قُطِعَ خَيْطُ الْحَيَاءِ	Ar damarı çatlamış
يَزِيدُ فِي النَّارِ حَطْبًا	Yangına körükle gitmek
إِصْطَادَ فِي الْمَاءِ الْعَكِرِ	Bulanık suda balık avlamak
لَاحَتْ بَارِقَةُ الْأَمَلِ	Umut ışığı görünmek
قِطَّةٌ بِسَبْعَةِ أَرْوَاحٍ	Dokuz canlı kedi
إِخْتَلَطَ الْحَابِلُ بِالنَّابِلِ	Karman çorman olmak /Yaş ile kuru birbirine karışmak

2.3. Açıklama Yoluyla Çeviri

Bu çeviri yönteminde, hedef dilde çeviri yapılamaması halinde veya kaynak ve hedef dildeki üslup farklılıklarından dolayı deyimsel dil kullanımının uygun olmaması durumunda en sık kullanılan yöntemdir (Baker, 1992, s. 74). Farklı bir deyişle açıklama yönteminde, bilgi kaynak metinde bulunmadığı için çevirmen kaynak metin bağlamı ve hedef dildeki kültürden yola çıkarak ek bilgiyi çeviri metnin içinde yoğun olarak açıklamada bulunur (Yalçın, 2015, s. 108). Doğru (2011, s. 143-144) ise bu durumu şu şekilde ifade etmektedir. “Diller arasında, doğal ve çevresel faktörler, dilin iç işleyişi ve kültürel etkileşimler sebebiyle meydana gelen birtakım benzerlikler ve yakınlaşmalar olabileceği gibi yine aynı sebeplerle birbirine tamamen yabancı öğeler de bulunabilir. Her milletin kendine özgü birtakım özellikleri, deyimlerinde de kendini gösterir. Bu tür özelliklerin yoğun olarak bulunduğu deyimleri bir dilden diğerine aktarmak ancak anlam çevirisi ile mümkün olabilir”.

Bunlara ilave olarak kültür odaklı deyimleri hedef dilde aynı biçimde aktarmak, hatta zaman zaman bir deyimle karşılamak çok zordur. Örneğin, شَاخَ حَمُودٌ تَسَلَّطَ حَمِيدٌ (Hammûd kabile reisidir, ama iktidar Hamid’de) gibi bir deyim

Türkçeye aktarılması zordur. Çünkü söz konusu deyim Arapçada bir hikâyesi vardır. Bu hikâyeye göre (el-Filî, 2001, s. 61), Hammûd ile Hamîd iki kardeştir. Hammûd kabile reisi olmasına rağmen kardeşi Hamîd derebeylik yönetiminde etkin bir rol oynamakta, kabile reisine yakınlığını kullanarak halka baskı uygulamakta ve bundan kişisel çıkar sağlamaktadır.

Bu hikâyeye göre deyim, iktidara olan yakınlığını kullanıp, kendisi yetkili olmadığı halde bu bağlantıyı kullanarak yetkili gibi davrananlar için yani “kraldan çok kralcı kesilmek” anlamında kullanılmaktadır. Türkçede buna benzer hikâyesi olan bir deyim yoktur. Böyle bir deyim çevirisiyle karşı karşıya kalan bir çevirmen deyim biçimini hedef dilde verdikten sonra açıklama yoluyla hedef dile aktarabilir (Suçin, 2013, s. 196-197). Doğru (2011)’nin *Dilin Derin Devleti Deyimler* adlı eserinde birtakım öykülere dayandırılan deyim ifadeleri verilmiştir. Bu ifadelerin geri çevirileriyle Türkçedeki deyim karşılıkları öykülü deyim çevirisinde örnek olabilir.

Kaynak Dil (Arapça)	Geri Çeviri	Hedef Dil (Türkçe)
رَجَعَ بِخُفْيِ حُنَيْنٍ	Huneyn’in ayakkabılarıyla döndü	Eli boş dönmek
وَأَفَقَ شَنَّ طَبَقَةَ	Şenn, Tabaka ile uyuştu	Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş
سَبَقَ السَّيْفُ الْعَدْلَ	Kılıç, kınamanın önüne geçti	İş işten geçmek, geçti Borun pazarı
كُلُّ فِتَاةٍ بِأَبِيهَا مُعْجَبَةٌ	Her genç kız, babasına hayrandır	Kargaya yavrusu şahin görünür.

2.4. Çıkarma Yoluyla Çeviri

Deyim çevirilerinde, çevirisi yapılacak deyim açıklama yoluyla çevrilemiyorsa, hedef dilde yakın bir eşdeğeri yoksa veya üslupla ilgili nedenlerden ötürü deyim metinden tamamen çıkarılabilir. Bu tarz deyimler genellikle kültüre özgü deyimlerdir (Dönmez, 2018). Örneğin Eray (2018, s. 43)’ın ifade ettiği gibi, Türkçede kültüre özgü olan “yüz görümlüğü”, ve “başlık parası” gibi ifadeler Arapça ve İngilizce dillerine aktarılması güçtür. Özcan’a (2013, s. 57) göre, bu çeviri yönteminin kullanılmasının ana nedeni kaynak metnin ağırlığını ortadan kaldırmak, hedef dildeki kültürel öğeleri daha belirgin hale getirerek erek metnin erek kitle tarafından daha rahat okunabilmesini sağlamaktır. Diğer taraftan erek metindeki doğallığı ve okunabilirlik seviyesini artırmak ve çeviri ürününü okuyucunun beklentisine göre uyarlamak amacıyla,

kaynak dildeki deyimın erek dilden çıkarılması ya da hafifletilmesi, deyimın erek metnin başka bir yerinde kullanılması anlamına gelmektedir (Suçın, 2013, s. 200) .

3. Selâhaddîn Eyyubî Romanında Geçen Deyimlerin İncelenmesi

Kaynak eser olarak Corcî Zeydân'ın 1913 yılında Arapça olarak kaleme aldığı *Selâhaddîn Eyyubî* adlı tarihi romanı, Müessesetü'l-Hindavî tarafından 2012 yılında basılan kopyası incelenmiştir. Eser 190 sayfa ve 11 bölümden oluşmaktadır. Zeki Megamiz tarafından kaynak dil Arapçadan hedef dil Türkçeye çevirisi yapılan eser 2014 yılında Kapı Yayınları/İstanbul tarafından, 382 sayfa, 66 bölüm şeklinde yayımlanmıştır. Aynı şekilde kaynak dil Arapçadan aradil İngilizceye Paul Starkey tarafından çevirisi yapılan eser 2011 yılında The Zaidan Foundation For Intercultural Understanding/ Chicago tarafından, 321 sayfa ve 67 bölüm şeklinde yayınlanmış olup hedef dil Türkçeye çevirisi Cuma Vural tarafından yapılmış ve 2014 yılında 333 sayfa, 48 bölüm şeklinde Panama Yayıncılık/Ankara tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmada *Selâhaddîn Eyyubî* romanında seçilen bazı deyimlerin metin içinde kullanımı Mona Baker'ın “deyim” çevirilerinde izlenebilecek genel stratejilerinden yararlanılarak incelenmiştir. Kaynak metin için “K.M” kısaltması, Arapçadan çeviri için “A.Ç”, aradil İngilizceden çeviri için “İ.Ç” ve öneride bulunduğumuz çeviri için “Ö.Ç” kısaltmaları kullanılmıştır.

3.1. Benzer Anlam Benzer Biçimle Çeviri

Örnek:1

Kaynak Metin	قال: "يا حفيظ! يا حفيظ! أ تكون مثل هذه الجواهر عند هذا الرجل بلا فائدة والناس في مملكته يتضوّرون جوعاً وهو يأخذ أموالهم ظلماً! أه يا عم حسن لقد أوجع قلبي هذا المنظر." (ص.18)
Arapçadan Çeviri	“Allah Allah! Bu adamın memleketinde halk <u>yokluk ve açlık çekerken</u> bu kadar büyük bir servetin faydasız yere bu adamda bulunması caiz midir? İnsan bu zulme tahammül edemiyor. İnsanları soy, menfaatsiz bir ziyet yap, buna elbet Allah razı olmaz.” (s.20)
İngilizceden Çeviri	Ömer, “Ya Hafız, ya Hafız. Görüyor musun amca, bu adamda böyle bir mücevher var, o kadar güzel ve değerli ki, insanı çok değerli hayallere götürür, peki bu mücevherin o adama ne faydası olabilir, özellikle halkının mal ve mülkünü zalim bir biçimde alıp onları <u>açlık ve yokluktan acı çekmesine</u> neden olurken. Ah Hasan amca, gördüğüm bu manzara kalbimi yeterince yaraladı,” dedi. (s.10)

Önerilen Çeviri	Ömer: “Allah Allah! Onca mücevherin faydasız yere bu adamda olması, hükümranlığındaki insanların <u>açlıktan kıvrınması</u> ve onlardan servetlerini zorla alması!.. Ah Hasan amca, bu manzara karşısında yüreğim burkuluyor” dedi.
-----------------	---

تَضَوَّرَ جَوْعًا: Dayanılmaz derecede acıkmak, açlıktan kıvrınmak (el-Maâny, 2020)

Kaynak dildeki deyimim Türkçeye sözcüğü sözcüğüne çevirisinde “açlıktan kıvrınmak, açlıktan acı çekmek” anlamına gelmektedir. تَضَوَّرَ fiili “açlık / açrı vb. şeylerden acı çekmek kıvrınmak” manalarına gelmektedir (el-Mu‘âsıra, 2020). Arapçadan yapılan çeviriye baktığımızda bu deyim yokluk ve açlık çekmek şeklinde deyimisel bir ifade ile aktarılmış, yokluk ifadesi eklenerek anlam kuvvetlendirilmeye çalışmış ve genel olarak doğru karşılık verilmiştir. İngilizceden yapılan çeviride “açlık ve yoksulluktan açlık çekmek” şeklinde yine “kaynak metinde yoksulluk” ifadesi olmamasına rağmen hedef metne eklenerek aktarılmıştır. Buna göre her iki çeviride de Mona Baker’ın benzer anlam ve benzer biçimle çeviri yöntemiyle çevrilmiş ve anlam olarak eşdeğerlik sağlanmıştır.

Örnek:2

K.M	إنه شاب غير متهم وأنا مدينة له بحياتي وشرفي ولولاه لذهبت فريسة ذئب الخائنين (ص.39)
A.Ç	Pek namuslu ve alicenap bir delikanlıydı. <u>Namusumu, hayatımı, ona borçluyum.</u> O olmasaydı o iki hain herife kurban olacaktım. (s.63)
İ.Ç	O gencin bir suçu yok. <u>Benim namusumu ve hayatımı kurtardı.</u> O olmasaydı, o iki alçak adamın avı olurdu. (s.38)
Ö.Ç	O suçsuz bir gençtir. <u>Hayatımı ve şerefimi ona borçluyum.</u> Eğer o olmasaydı, iki haine kurban giderdim.

صَارَ مُرْتَبَأً لَهُ لِأَنَّهُ أَنْقَذَ حَيَاتَهُ : مَدِينٌ لَهُ بِحَيَاتِهِ Bu deyim Arapçada, “hayatımı kurtardığı için ona rehin oldu” (el-Maâny, 2020) anlamına gelmektedir. Lafzi çeviri yapıldığında ise, Türkçede “hayatımı birine borçlu olmak” anlamına gelmektedir. Yani “Biri tarafından ölümden kurtarılmış olmak, birinin yaşamı bir başkasının desteği ile sağlanmış olmak” (Tdk, 2020) anlamındadır. Yukarıdaki çevirilere baktığımızda, Arapçadan yapılan çeviride benzer anlam benzer biçimle çeviri işlemi uygulanmış biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanmıştır. Fakat İngilizceden yapılan çeviriye baktığımızda bu deyim karşılık “hayatımı kurtardı” şeklinde, bu deyim karşılığı hedef dil Türkçede yokmuş gibi açıklama yoluyla çeviri yapılmış ancak biçimsel ve

anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanmamıştır. Dolayısıyla bu çeviride anlam kaybı yaşanmıştır.

Örnek:3

K.M	فأجابه صلاح الدين "بسر يحرسك المولى ولا أوصيك بالشجاعة فإنك شجاع، ولكنني لا أحب أن تلقى بنفسك إلى التهلكة فإنك عزيز علينا؟ (ص. ٨٧)
A.Ç	Selahaddin, "Allah'ın koruması ve yardımıyla git. Sana cesur ol diye tavsiye etmem. Çünkü cesursun. İşte bunun için şunu tavsiye ederim ki <u>kendi nefsin</u> tehlikeye atmanı istemem. Çünkü senin gibi bir yiğide kıyamayız. Hakkın inayeti rehberin olsun." dedi. (171)
İ.Ç	"Allah yardımcın olsun. Bu cesaretini elden bırakma diye sana yeni bir tavsiyede bulunmayacağım. Zaten sen cesursun. Sadece <u>kendini tehlikeye atmanı</u> istemiyorum. Senin gibi bir yiğide kıyamayız. Allah yardımcın olsun, yolun açık olsun. (s.116)
Ö.Ç	Selahaddin:" Git, Allah seni korusun, sana cesur ol demeyeceğim, zaten cesursun. Ancak <u>kendini tehlikeye atmanı</u> istemiyorum. Çünkü bizim için değerlisin" dedi.

ألقى بنفسه إلى التهلكة: Kelimesi kelimesine çeviri yapılırsa bu deyim

"kendini tehlikeye atmak, atılmak, zarar ve sıkıntılara yol açacak bir davranışta bulunmak" anlamlarına gelmektedir. Arapça ve İngilizceden yapılan çevirileri incelediğimizde her iki çevirmenin benzer anlam benzer biçim stratejisiyle aktarımda bulduklarını, anlamsal ve biçimsel düzeyde eşdeğerliği sağlamış olduklarını ve anlam kaybının yaşanmadığını görmekteyiz. Kaynak metinde olmadığı halde Arapçadan yapılan çeviride "Hakkın inayeti rehberin olsun", İngilizceden yapılan çeviride ise "yolun açık olsun" şeklinde cümleler eklenmiş ve anlam kargaşasına sebep olunmuştur.

Örnek:4

K.M	قال: "سَتَرْفُ إِلَيْهِ بَشْرَى أَخْرَبَانٌ حَيَاتِهِ فِي مَأْمَنٍ مِنْ غَائِلَةِ الْإِسْمَاعِيلِيِّينَ." (ص. ١٨٢)
A.Ç	"İkinci <u>bir müjdeyi</u> de ona ilave edebilirsin. O ise Raşidüddin Sinan'ın müthiş teşkilat ve tertibatı eseri olarak İsmaililerin şimdiye kadar misli görülmemiş suikast faaliyetinden Selahaddin'in masum kalacağıdır. Raşidüddin'de o itikat buldukça Sultan Selahaddin'in hayatı için korku yoktur." (372)
İ.Ç	"İkinci bir <u>müjdeyi</u> de ona ilave edebilirsin. Bu da Raşidüddin Sinan'ın başında bulunduğu korkunç cinayetler örgütünün Selahaddin'in hayatı için bir tehlike teşkil etmemesidir. Raşidüddin de bu inançta olduğu süre içinde Sultan Selahaddin'in hayatı için herhangi bir korku söz konusu değildir." (323)

Ö.Ç	“Ona, hayatının İsmaililerin kötülüğünden emniyet içinde olduğuna dair başka bir <u>müjde vereceğiz</u> ” dedi.
-----	---

زَفَّ إِلَيْهِ بُشْرَى: Müjde vermek: “bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak (Tdk, 2020). Yukarıdaki her iki çeviriye baktığımızda “müjdeyi ona ilave edebilirsin” şeklinde aktarılmıştır. Çevirmenlerin kullandığı bu ifade deyim değildir ve kaynak metindeki anlamı tam olarak yansıtmamaktadır. Hâlbuki Türkçede sıkça kullanılan “müjde vermek” deyimini kullanılabilir hem anlamsal hem de biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanabilirdi. Bu bağlamda çevirmen, çeviri işlemine başlamadan önce metni okuyup çözümlemesi, anlamı kaynak dile uygun kurgulaması, hedef dildeki kalıplaşmış ifadeleri belirlemesi beklenmektedir. Bunu yaparken hedef dilin okuyucu kitlesini, metnin taşıdığı misyonu, yazarın üslubu, metin türü ve kaynak dilin kültürel özelliklerini göz önünde bulundurması gerekmektedir (Durmuş, 2018, s. 130-131). Kaynak metinde geçen “müjdeyi vermek” deyimini Mona Baker’in benzer anlam benzer biçimle çeviri stratejisine uygun olarak “Ona, hayatının İsmaililerin kötülüğünden emniyet içinde olduğuna dair başka bir müjde vereceğiz” dedi, şeklinde çevirmek daha uygun olacaktır. Deyim çevirisinde çevirmenin zorlandığı konulardan biri de yukarıda görüldüğü gibi deyimini fark edememektir.

Örnek:5

K.M	وكان يودُّ ليزوجه بسيدة الملك ويفرحُ به فكان غيائهما سببا لتَنغِيص عَدِشِه. (ص.188)
A.Ç	Selahaddin, Seyyidetulmelik ile evlendirmek için onun bir an evvel dönüşünü arzu ederken ikisinin de kaybı hassa ve soylu sultanı pek ziyade <u>müteessir etmişti.</u> (s.377)
İ.Ç	Selahaddin, Prenses ile evlendirmek için onun bir an önce dönmesini isterken ikisinin ortadan kaybolması onu son derece <u>rahatsız ediyordu.</u> (s.328)
Ö.Ç	Selâhaddin ‘İmaduddin ile Seyyidetu’l-Melik’i evlendirmek ve bununla mutlu olmak istiyordu, ama ikisinin ortadan kaybolması <u>hayatı ona zehir etmişti.</u>

تَنغِيص عَدِشِه: Hayatı zehir etmek; Bir şeyin tadını kaçırmak, iyiyken kötü duruma sokmak (Tdk, 2020) anlamındadır. **نَعَمَن** fiilinin sözlük anlamı (Mu‘cemu’l-Ganî, 2020) “birinin hayatını/dünyasını karartmak, zehir etmek, çekilmez kılmak, ağzının tadını kaçırmak” anlamlarına gelmektedir. Bu deyim kaynak dildeki anlamıyla hedef dildeki anlamı eşdeğerdir. Dolayısıyla benzer anlam benzer biçimle çeviri stratejisi uygulandığında çevirisi

mümkündür. Fakat çevirilerde bu strateji göz önüne alınmamış, serbest çeviri yapılmış hem biçimsel hem de anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:6

K.M	وقد أقسم أن يسافر الليلة فلا يريد أن يَحْنُثَ في يمينه. (ص.86)
A.Ç	Bu gece yola çıkmaya yemin etmiş. <u>Yemininde sebat etmemek istemez.</u> (s.168)
İ.Ç	Bu gece yol çıkmak için yemin etmiş. Tabi ki <u>yeminini yerine getirmek için gerekeni yapacaktır.</u> (s.113)
Ö.Ç	Bu gece yola çıkmaya yemin etmişti ve <u>yeminini bozmak istemiyordu.</u>

حَنَثًا فِي يَمِينِهِ: Yemini bozmak (İşler & Özay, 2012) anlamına gelen bu deyim Arapçadan yapılan çeviride “sebat etmek” şeklinde farklı bir anlam verilmiş, İngilizceden yapılan çeviride ise “yeminini yerine getirmek” şeklinde açıklama yoluyla yanlış çeviri yapılmış ve anlamsal düzeyde çeviride sorun olmuştur. Hâlbuki bu deyim Mona Baker’in benzer anlam benzer biçimli çeviri stratejisine uygun olarak çevrilmiş olsaydı daha doğru bir aktarım yapılmış olacaktı. Bu çevirinin, “Bu gece yola çıkmaya yemin etmiş ve yeminini bozmak istemiyor” şeklinde hedef dil Türkçede karşılığı olan deyim çerçevesinde aktarılmasının eşdeğerlik bağlamında daha uygun olduğu mütalaa edilmektedir.

Örnek:7

K.M	قالت ذلك وحنقها العبرات ولم تعد تتمالك عن البكاء. (ص.57)
A.Ç	Seyyidetulmelik bu sözleri söylerken <u>gözlerinden yaşlar fişkıriyordu.</u> (s.102)
İ.Ç	Prenses bu son cümlesini <u>derin bir iç çekerek</u> söylemiş ve ağlamaya başlamıştı. (s.64)
Ö.Ç	Seyyidetu’l-Melik bunu söyledi, <u>gözyaşlarına boğuldu</u> , artık ağlamaktan kendini alamadı.

حَنَقَتْهُ الدُّمُوعُ: حَنَقَتْهَا الْعَبْرَاتُ Göz yaşlarına boğuldu (el-Mu’âsıra, 2020) şeklinde Türkçede karşılığı olan bir deyim kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu deyim, benzer anlam benzer biçimli çeviri stratejisiyle çevirisini yapmak mümkündür. Bu bağlamda yukarıdaki çevirilere bakıldığında, Arapçadan yapılan çeviride “gözlerinden yaşlar fişkıriyordu” şeklinde Türkçede kullanımı olmayan bir yapı ile aktarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise “derin derin iç çekerek” şeklinde farklı anlamda bir deyimle aktarılmış, biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:8

K.M	فتناول صلاح الدين الرسالة، وقرأها، وأكثر من الإمعان في فحواها ولا سيما قوله بعد التحريض على إعلان الدعوة: " وهذا أمر تجب المبادرة إليه لتحظى بهذه الفضيلة الجليلة النبيلة قبل هجوم الموت." (ص. ٢٦)
A.Ç	Selahaddin nameyi alıp açtı. İçinden bir kâğıt çıkardı. Dikkatli dikkatli okumaya başladı. Namede Abbasiler namına hutbe okutmaya başlaması hakkında birçok teşvik ve bunun ne kadar önemli bir iş olduğu yazılıyordu. (s.37)
İ.Ç	Selahaddin mektubu aldı ve dikkatlice okumaya başladı, yazıları iyice inceledi ve özellikle de bağlılık çağrısı ilan etme konusunda yazılanları: "Bu durum ise kesinlikle geciktirilmemesi gereken ve acele edilmesi gerek bir durumdur. <u>Ölüm kapıyı çalmadan önce.</u> "(s.26)
Ö.Ç	Selâhaddîn mektubu alıp okudu. Özellikle davete yönelik teşvikten sonra mektubun içeriğine dikkat kesildi: "Bu iş, <u>ecel kapıyı çalmadan evvel</u> erdem, değer ve fazilet elde etmek için yapılması gereken bir iştir".

قَبْلَ هُجُومِ الْمَوْتِ : Literal çeviri yapıldığında "ölüm hücum etmeden önce" anlamına gelen bu deyim benzer anlam benzer biçimli çeviri stratejisi kapsamında ele alındığında "ecel kapıyı çalmadan evvel" anlamında hedef dil Türkçeye aktarılabilir. Yukarıdaki hedef dil Türkçeye yapılan çevirilerde baktığımızda Arapçadan yapılan çeviride bu deyim çıkarılmış, İngilizceden yapılan çeviride ise "ölüm kapıyı çalmadan önce" şeklinde yakın bir anlamla doğru olarak aktarılmış, biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanmıştır.

3.2. Benzer Anlam Farklı Biçimle Çeviri

Örnek:1

K.M	وقد تغيرت سحنته وانقبضت أساريره واحمرت عيناه وشعر يبرد طقطقت له أسنانه واصططكت ركبته حتى لم يعد يستطيع الوقوف (ص.٢٩)
A.Ç	Halife'nin rengi uçmuş, çehresi buruşmuş, gözleri kırmızılaşmıştı. Bir üşüme hissediyordu, dişleri takırdıyor, <u>ayağa kalkamıyordu.</u> (s.41)
İ.Ç	Çeviri yapılmamış

Ö.Ç	Halifenin rengi atmış, yüzü asılmış ve gözleri kızarmıştı. Üşümüştü, dişleri birbirine çarpıyordu, <u>dizlerinin bağı çözülmüştü</u> ve ayakta duramıyordu.
-----	---

اصطكت ركبته: Literal çeviri yapıldığında bu ifadenin anlamı “dizlerin titremesi” şeklinde olacaktır. el-Mu‘âsıra elektronik sözlükte bu yapı şu şekilde ifade edilmektedir.

"اصطكت أسنانه من شدة البرد- اصطكت ركبته من شدة الخوف", "aşırı soğuktan dişlerin titremesi veya aşırı korkudan dizlerin titremesi" (el-Mu‘âsıra, 2020) Türkçede “dizleri titremek” şeklinde bir deyim yoktur ancak burada benzer anlam farklı çeviri stratejisinden yola çıkarak, bu ifadenin anlamını “dizlerinin bağı çözülmek; korkudan ve endişeden ayakta duramayacak duruma gelmek”(Tdk,2020) şeklinde aktarmak daha doğru olacaktır. Arapçadan yapılan çeviriye bakıldığında bu deyimün çevirisinin yapılmadığı ve çıkarma işlemi uygulandığı görülmektedir. Dolayısıyla benzer anlam farklı biçimde çeviri stratejisine uygun aktarılmamış ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu cümle hedef metinden tamamen çıkarılmış anlam kaybı yaşanmıştır.

Örnek:2

248

K.M	إنه شاب غير متهم وأنا مدينة له بحياتي وشرفي ولولاه لذهبتُ فريسةً ذنك الخائنين. (ص.39)
A.Ç	Pek namuslu ve alicenap bir delikanlıydı. Namusumu, hayatımı, ona borçluyum. O olmasaydı o iki hain herife <u>kurban olacaktım</u> . (s.63)
İ.Ç	O gencin bir suçu yok. Benim namusumu ve hayatımı kurtardı. O olmasaydı, o iki alçak adamın <u>avı olurdu</u> . (s.38)
Ö.Ç	O suçsuz bir gençtir. Hayatımı ve şerefimi ona borçluyum. Eğer o olmasaydı, iki haine <u>kurban giderdim</u> .

ذَهَبَ فَرِيَسَةً: Kelimesi kelimesine çevirisi, “av olarak gitmek” tir. Ancak Türkçede bu anlama gelen bir deyim yoktur. Türkçede bu ifadeyi “kurban gitmek” deyimini karşılamaktadır. Kurban gitmek (Tdk, 2020)’da, “suçsuz yere ölmek, zarara uğramak” anlamına gelmektedir. Bu deyim Mona Baker’in benzer anlam farklı biçimle çeviri stratejisine göre aktarılabilirdi. Ancak yukarıdaki tabloda Arapçadan yapılan çeviriye baktığımızda bu ifadeye karşı “kurban olmak” deyiminin kullanıldığını görüyoruz. Kurban olmak, kendini feda etmek anlamına gelmektedir. Ancak yukarıdaki kaynak metnin öncesinde, Ebu’l-Hasan ve hizmetçisinin Seyyidetu’l-Melik’i zorla kaçırmaya sahnesi

anlatılmaktadır. İngilizceden yapılan çeviride ise lafzi çeviri yapılarak “avı olmak” şeklinde anlam verilmiştir. Fakat Türkçede avı olmak şeklinde bir deyim kullanılmamaktadır. Her iki çeviride hem anlamsal hem de biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmamıştır.

Örnek:3

K.M	فتصدى عماد الدين قائلا: "إن مراقبتنا لا تفيد شيئاً، ولا بد من قطع دابرها." (ص.٧١)
A.Ç	İmadüddin, “bunları kontrol altına almak yetmez. Cani yetiştiren bir haydut yatağı devam ettikçe bir caninin öldürülmesinden ne çıkar! Bu haydut <u>yatağını ortadan kaldırmamız lazımdır</u> ” dedi. (s.134)
İ.Ç	İmadeddün araya girerek, “tedbir almak da bir yere kadar yarar sağlar. <u>Düşmanın inine girmedüğümüz</u> sürece tehlike tam olarak ortadan kalkmış olmaz” dedi. (s.88)
Ö.Ç	İmadüddin karşı koyarak, “onları kontrol altında tutmamızın bir faydası yoktur. <u>Kökünü kazımalıyız</u> ” dedi.

قَطَعَ دَابِرَهُ: قطع دَابِرَ الشَّرِّ أو استأصله : sonunu getirmek” anlamlarına gelmektedir. Kelimesi kelimesine çeviri yapıldığında “kökünü kesmek” şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Ancak Türkçede böyle bir ifadenin kullanımı yaygın değildir. Bu ifadeye karşılık “kökünü kazımak” biçiminde deyimsel bir ifade kullanılmaktadır (Tdk, 2020). Yukarıdaki örnekte bu ifade Arapçadan yapılan çeviride “ortadan kaldırmak” ve İngilizceden yapılan çeviride “inine girmek” şeklinde aktarılmış ve verilmek istenen anlamla örtüşmeyen farklı deyimsel ifadelerle çevrilerek dilin önemli kültürel yapıları olan deyimsel yapının doğru aktarımı dikkate alınmamış ve anlam kaybı yaşanmıştır. Bu deyim çevirisinde Mona Baker’ın benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisi uygulanarak çevrilmiş olsaydı anlamsal ve biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmış olacaktı.

Örnek:4

K.M	فَنظَرْتُ إِلَيْهِ شَزْرًا نَظَرَ الْعَاتِبِ وَقَالَ: "أَكْثَرَ اللَّهُ خَيْرَهُ. إِنِّي لَا أَلْتَمِسُ هَذَا الرِّضَا." (ص.٣٢)
A.Ç	Seyyidetulmelik kardeşine <u>dik dik</u> baktı: “Fakat ben o memnuniyeti istemiyorum.” (s.48)
İ.Ç	<u>Ablası sinirli bir bakışla</u> , “Allah ondan razı olsun, ben ondan hiçbir şey istemiyorum. Beni razı etmesini de istemiyorum,” diyerek karşılık verdi. (s.28)
Ö.Ç	Seyyidetu’l-Melik kardeşine <u>dik dik (azarlarcasına) bakarak</u> : “Allah onun iyiliğini arttırsın. Beni razı etmesini istemiyorum” dedi.

نَظَرَ شَرًّا: Dik dik bakmak: Çok sert bir biçimde, sert sert, öfkeli öfkeli bakmak (el-Mu‘âsıra, 2020) **نَظَرَ إِلَيْهِ بِمُؤَجَّرِ الْعَيْنِ عِلَامَةً عَلَى الْغَضَبِ وَالْإِعْرَاضِ وَالْإِسْتِهَانَةِ**: Bu ifade birine kızgınlık, isteksizlik ve küçümseme belirtisi olarak göz ucuyla bakmak anlamındadır. Yukarıdaki çevirilere baktığımızda Arapça çeviride benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisine uygun olarak çevirisinin yapıldığı, biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlandığı görülmektedir. Ancak İngilizceden yapılan çeviride, deyimsel ifade yerine sadece **شَرًّا** kelimesinin çevirisi yapılmış ve dillerin kültür birikimi olan deyimsel ifade hedef dile aktarılmamış, anlamsal ve biçimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:5

K.M	وكان كلما فكَرَ في ذلك اختلج قلبه في صدره. (١٥٧)
A.Ç	Şeyh'in huzuruna gireceğini düşündükçe kendinde <u>bir sıkıntı hissediyordu.</u> (s.315)
İ.Ç	Şeyh'in huzuruna gireceğini düşündükçe içinde <u>bir sıkıntı hissediyordu.</u> (s.264)
Ö.Ç	Bunu düşündükçe <u>kalbi çarpmaya</u> başladı.

250

اِخْتَلَجَ قَلْبُهُ فِي صَدْرِهِ: Bu ifadenin literal çevirisinde, “göğsünde kalbi titredi” şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Ancak Türkçede böyle bir kullanım yoktur. Bu ifadeye karşılık “kalbi çarptı” anlamında korku ve heyecan anlarında hissedilen duyguyu ifade eden bir deyim mevcuttur. Benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisiyle bu cümle “Bunu düşündükçe kalbi çarpmaya başladı” şeklinde aktarıldığında hedef dil Türkçede anlaşılabilirlik ve okunurluk düzeyi artmış olacaktır. Her iki çeviri ele alındığında bu deyim hedef metinde deyim anlamı verilmeden farklı biçimde ve anlamda çevirisinin yapıldığı, kaynak dilden uzaklaşıp hedef dile yaklaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla her iki çeviride benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisi düzeyinde bir çeviri yapılmamıştır.

Örnek:6

K.M	ولما صعدا إلى السطح وأشرفا على الموكب قال عم حسن: "إنهم قادمون من القصر. وبعد قليل يصلون إلى باب الفتوح هذا فتراهم وهم خارجون، ألا تسمع الضوضاء وقرقعة اللجم؟" قال: "نعم أسمع، وأخاف أن يكون علينا خطر." قال: "لا خطر، أراك تخاف من خيالك." (١٦)
A.Ç	Dam üzerindeyiz. Alayı temaşa etmek için bundan daha iyi yer mi olur. “Pek doğru. İşte bak saraydan buraya doğru geliyorlar. Biraz sonra Babu'l-Futuh'a, buraya ulaşacaklar, çıkarken onları güzel göreceğiz. Patırtıyı gürlütüyü işitmiyor musun? “

	<p>“Evet, işitiyorum. Fakat hala burada durmamızın bizim için tehlikeli olmasından korkuyorum”.</p> <p>“Hiçbir tehlike yok. Galiba sen <u>kendi gölgesinden korkan</u> bir adamsın”. (s.17)</p>
İ.Ç	<p>Koşarak eve gittiler ve evin çatısına çıkıp rahat bir şekilde alayı görme şansını yakaladılar. Hasan, “Saraydan geliyorlar. Biraz sonra Fetih Kapısı’na varırlar. Biz de onları bu kapıdan çıkarken görürüz. Gelen sesleri ve gürültüleri duyuyor musun?” dedi.</p> <p>Ömer, “Evet duyuyorum. Tehlike de olur muyuz sence? Korkuyorum bu yaptığımızdan dolayı, sence bir şey olur mu?” diye hafif bir telaşla sordu.</p> <p>“Tehlikede değiliz. Bakıyorum da <u>hayalinden bile korkuyorsun</u>, biraz sakın ol.”</p> <p>(s.7)</p>
Ö.Ç	<p>İkisi evin damına çıkıp alayı gördüklerinde Hasan amca, “Saraydan geliyorlar. Biraz sonra Babu'l-Futuh’a gelirler. Çıktıklarında biz onları göreceğiz. Gürültüyü ve atların dizgin seslerini duymuyor musun?”</p> <p>Ömer:” Evet duyuyorum ve başımıza bir şey gelecek diye korkuyorum”.</p> <p>Hasan amca: “Tehlike yok, bakıyorum da <u>gölgenden korkuyorsun</u>”.</p>

أراك تخاف من خيالِك: Bu ifadenin lafzi çevirisi “hayalinden korktuğunu görüyorum” şeklinde olabilir. Ancak Türkçede böyle bir kullanım söz konusu değildir. Farklı anlam benzer biçimli çeviri stratejisine göre çeviri yapıldığında bu deyimın anlamını “gölgenden korktuğunu” görüyorum şeklinde Türkçede eşdeğeri olan bir deyimle karşılamak mümkündür (Tdk, 2020). Arapçadan yapılan çeviride doğru bir aktarım söz konusuysen İngilizceden yapılan çeviride anlamsal ve biçimsel düzeyde eşdeğer bir aktarım söz konusu olmadığı öne çıkmaktadır.

Örnek:7

K.M	<p>فابتسم نجم الدين وقال: "بورك فيك يا يوسف إنك تطلب السيادة، وأنت أهل لها، ولكن لكل أجل كتاب¹.(ص.٢٦)</p>
A.Ç	<p>Necmeddin tebessümle cevap verdi. “ Oğlum seni takdir ediyorum. Kendin için bir devlet kurmak istiyorsun. Buna kabiliyetin de var. Fakat <u>münasip zamanı beklemek lazım</u>.” (s.38)</p>

İ.Ç	Necmeddin gülümseyerek:” Mübarek bir insansın evlat, sen efendiliği ve egemen olmak istiyorsun. Bunu hak ediyorsun elbet. Ancak <u>her şey kadere bağlı</u> , her ecelin bir kitabı vardır, ” diye cevap verdi. (s.22)
Ö.Ç	Necmeddin gülümseyerek : “ Yönetime hâkim olma isteğinde haklısın Yusuf ve buna ehilsin, ancak <u>her şeyin bir vakti var</u> ” dedi.

بِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ: Bu ifadenin literal çevirisini yaptığımızda “her ecelin bir kitabı var” şeklinde bir cümle ortaya çıkmaktadır ancak bu, hedef dil Türkçede kullanılan bir yapı değildir. Tdk’da bu deyim karşılık “her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter” deyimini yer almaktadır. Arapçadan yapılan çeviride “münasip zamanı beklemek” şeklinde düz anlamsal bir yapıda aktarılmış ve hedef dil Türkçede deyim hissedilmemiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise “her şey kadere bağlı, her ecelin bir kitabı vardır” şeklinde hem ekleme yapılmış hem de kelimesi kelimesine çeviri yapılmıştır. Ne var ki hedef dil Türkçede böyle bir karşılığı bulmak mümkün değildir. Bu bağlamda, biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanmayarak anlam kaybı yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu deyim Kur’an’ı Kerim Rad Suresi 38.ayetinde de geçmektedir. Kur’an’daki çevirilere baktığımızda bu deyim pek çok mealde eşdeğerlik kavramının göz ardı edilerek aktarıldığı görülmektedir. Bu deyim çevirisinde, Mona Baker’in benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisinin kullanımında başarısız olduğu tespit edilmiştir.

Örnek:8

K.M	ويتاكثر أهل الدسائس في مثل هذه الحال للاصطياد في الماء فيزينون القول ويزوقون الأعمال فيصبح أكثر معول الناس على الظواهر.(ص.٤٣)
A.Ç	Böyle zamanlarda hilekâr ve dесс adamların tesiri büyük olur. Bunlar <u>bulanık suda balık</u> avlarlar. Her şeyi hakiki şeklinin zıddıyla gösterirler. Halk ancak gösterişe bakmaya başlar. (s.72-73)
İ.Ç	İngilizceden çevirisi yapılmamış.
Ö.Ç	Böyle durumlarda <u>bulanık suda balık avlayan</u> hilekârların sayısı artar, işleri güçleri gösteriştir. İnsanlar daha çok görülene inanırlar.

محاولة استغلال الخلف، والاستفادة من اضطراب الأمور لتحقيق الأهداف :فُلَانٌ يَصْطَادُ فِي الْمَاءِ الْعَكْبَرِ “Hedeflerini gerçekleştirmek için anlaşmazlıkları kullanmak, karışıklıklardan istifade etmek” anlamına gelmektedir (el-Maâny, 2020). Açıklaması bu şekilde olan bu ifade hedef dil Türkçede “bulanık suda balık avlamak” deyimine karşılık gelmektedir. Kaynak metinde العكبر sözcüğü hafzedilmiştir. Arapçadan

yapılan çeviriye bakıldığında benzer anlam farklı biçimli çeviri işlemi uygulandığı görülmektedir. İngilizcedeki çevirisinde ise bu kısmın çevirisi yapılmamıştır. Kültürel öge aktarımı hususunda kayıp yaşandığı görülmektedir.

Örnek:9

K.M	أما أبو الحسن فجمد الدم في عروقه من الفشل وأحس كأنما صب عليه ماء بارد. (ص. ١٤)
A.Ç	Ebulhasan'ın ise uğradığı başarısızlık ve hakareten dolayı kanı damarlarında donmuştu. Sanki üzerine <u>gayet soğuk bir su dökülmüş</u> gibi titredi. (s.279)
İ.Ç	Ebul Hasan'ın ise bu başarısızlıktan, gördüğü bu hakareten dolayı kanı donmuştu. Üzerine <u>soğuk bir su dökülmüş</u> gibi titremeye başladı. (s.228)
Ö.Ç	Ebu'l-Hasan'ın ise uğradığı başarısızlıktan dolayı kanı donmuştu. Sanki <u>başından aşağıya kaynar sular dökülmüştü</u> .

صُبَّ عَلَيْهِ ماء بارد: Sözcüğü sözcüğüne tercüme edildiğinde “üzerine soğuk su döküldü” şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Hedef dil Türkçede bu anlama gelen bir kullanım yoktur. Bu ifade “başından aşağıya kaynar sular dökülmek” (Tdk, 2020) anlamındaki deyimle eşdeğerdir. Hedef dil çevirilerine baktığımızda bu anlamdan tamamen uzak kelimesi kelimesine çeviri yapılarak aktarılmış, Mona Baker'in deyim çevirisi için önerdiği stratejilerinden biri olan benzer anlam farklı biçimli çeviri işlemi uygulanmamış ve hedef dilde kültürel bağlamdan kayıp yaşanmasına sebep olunmuştur.

Örnek:10

K.M	وقد ارتعدت فرائصها ولم تتمالك فجلست على مقعد وقد امتقع لونها وأوشك الدم أن يجمد في عروقهها. (ص. ٦١-٦٢)
A.Ç	Ayakta duramadı. Koltuğun üzerine yığıldı. <u>Rengi sapsarı kesilmiş, kanı damarlarında donmuştu.</u> (s.113)
İ.Ç	Birkaç adım geriye çekildi. Ayakta durmakta zorlanıyordu. Minderin üzerine yığıldı. Biranda <u>renği bembeyaz olmuş, vücudundaki kan adeta donmuştu.</u> (s.72)
Ö.Ç	Korkudan tir tir titriyordu, kendini tutamadı, koltuğa oturdu. <u>Beti benzi atmıştı.</u> Neredeyse <u>damarlarındaki kanı çekilmişti.</u>

ارْتَعَدْتُ فَرَانِصَهُ: خاف وفزع: Korkmak, titremek ve ürpermek anlamlarına gelmektedir.(el-Mu‘âsıra, 2020). Arapçadan yapılan çeviri ve ara dil İngilizceden yapılan çeviriye bakıldığında çevirmenlerin çıkarma yoluyla deyim aktardığı görülmektedir. Ancak bu yöntem hedef dilde deyim karşılığı bulunmadığında ve açıklama yoluyla çeviri yapılmadığında uygulanacak bir yöntemdir. Bu tarz deyimler genellikle kültüre özgü deyimlerdir. Kaynak metni incelediğimizde bu deyim karşılığının hedef dil Türkçede var olduğunu görmekteyiz. Burada deyim fark edilmemesinden kaynaklanan bir anlam kaybı yaşandığı tespit edilmiştir.

تَغَيَّرَ لَوْنُهُ مِنْ حُزْنٍ أَوْ فِرْعَانٍ أَوْ مَرَضٍ: Bu ifade “üzüntü, korku ve hastalık sebebiyle kişinin yüzündeki renginin değişmesi, renginin atması” anlamına gelmektedir (Mu‘cemu’l-Ganiyy, 2020). Bu ifade benzer anlam farklı biçimli çeviri işlemiyle hedef dil Türkçeye “beti benzi atmak veya yüzü kireç kesilmek” şeklinde aktarılabilir (Tdk, 2020). Arapçadan yapılan çeviride bu ifade “rengi sapsarı kesilmiş” şeklinde hedef dil Türkçede kullanılan başka bir deyimse ifade ile aktarılmıştır. İngilizcedeki çeviride ise “rengi bembeyaz olmuş” şeklinde yine Türkçede kullanılan bir ifade ile karşılanmıştır. Dolayısıyla her iki çeviri de benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisine uygun olarak aktarılmıştır.

تَجَمَّدَ الدَّمُ فِي عُرْوَقِهِ: Lafzi çeviri yaptığımızda “damarlarındaki kan dondu” anlamı çıkmaktadır. Hedef dil Türkçede bu yapıya karşılık “damarlarında kan çekilmek, donakalmak” deyimleri kullanılmaktadır (Tdk, 2020). Her iki çeviride kelimesi kelimesine çeviri yapılmış ve benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisi uygulanmamıştır.

Örnek:11

K.M	وبعد قليل جاء الجليس، وهو شيخ طاعن في السن، يجالس الخليفة ويؤانسه ويتحدثه وهو مستودع أسرارهِ. (ص.33)
A.Ç	Biraz sonra Şerif Celis içeri girdi. Bu adam pek yaşlıydı. Daima halifenin yanında vakit geçirir, sohbetinden istifade olunurdu. Halife <u>her sırrını ona açmakla çekinmezdi.</u> (s.48-49)
İ.Ç	Bir süre sonra Celis geldi. Yaşlı bir şeyhti kendisi. Halife ile oturur, sohbet eder, onun <u>sırlarını dinler ve saklardı.</u> (s.29)
Ö.Ç	Biraz sonra kocamış bir ihtiyar olan el-Celis geldi. Bu kocamış ihtiyar halifeyle oturup kalkar, ona yoldaşlık eder, onunla muhabbet ederdi. Aslında bir nevi onun <u>sır küpüydü.</u>

مُسْتَوْدَعُ أَسْرَاهُ: Lafzi çeviri yapıldığında “sırlarının deposu” anlamına gelen bu ifade Türkçede “sır küpü” anlamında kullanılmaktadır (Tdk, 2020). Yukarıdaki çevirilere baktığımızda bağlamdan bağımsız çeviri yapılmış ve deyimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır. Ayrıca deyim çevirisinde kullanılabilen hiçbir stratejinin dikkate alınmadığı müşahede edilmiştir. Çeviri işleminde çevirmenin dikkat etmesi gereken hususlardan bir diğeri ise hedef ve kaynak dilin aynı durumunu farklı üslup ve yapıyla vererek anlam kaybını en aza indirmesidir (Ece, 2010, s. 99).

Örnek:12

K.M	من يقتله؟ ليس في مصر كلها من يجسر أن يمد يده إليه. (ص.٣٤)
A.Ç	Kim ona dokunabilir? Bütün Mısır’da ona <u>el kaldıracak</u> kimse var mıdır? (s.51)
İ.Ç	Onu kim öldürecek? Mısır’da kimse ona <u>el uzatmaya</u> cesaret edememiştir. (s.31)
Ö.Ç	Kim onu öldürecek? Mısır’da ona <u>el kaldırmaya</u> cesaret edecek kimse yoktur.

Farklı sözcüklerden oluşan bazı deyimler aynı anlama geldiği gibi farklı anlamlar da taşıyabilir. Örneğin, مَدَّ يَدَهُ elini uzattı anlamına gelen bu deyim yardım etme anlamı taşıdığı gibi farklı bağlamlarda “el kaldırmak, vurmaya kalkışmak” anlamlarına da gelebilmektedir (Uysal, 1997). Hedef dil Türkçeye yapılan çevirileri incelediğimizde Arapça çeviride “el kaldırmak” şeklinde benzer anlam farklı biçimli çeviri yöntemiyle doğru bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. İngilizce çeviride ise “el uzatmak” yani yardım etmek anlamında nadir bir kullanımla aktarılmıştır.

Örnek:13

K.M	قالت ذلك وأغرقت في البكاء. (ص.١١٧)
A.Ç	Seyyidetulmelik bunu söylediikten sonra <u>hüngür hüngür ağlamaya</u> başladı. (s.233)
İ.Ç	Prens Melike bunu söylediikten sonra hüngür <u>hüngür ağlamaya</u> başladı. (s.181)
Ö.Ç	Seyyidetu’l-Melik bunu söyleyip <u>hüngür hüngür ağlamaya</u> başladı.

أَغْرَقَ فِي الْبُكَاءِ: Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapıldığında “ağlamada boğulmak” anlamına gelen bu deyim Türkçede yüksek sesle ve hıçkıra hıçkıra ağlama anlamına gelen “hüngür hüngür ağlamak” anlamında kullanılmaktadır

(Tdk, 2020). Her iki çeviri göz önüne alındığında benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisiyle doğru aktarılmıştır.

Örnek:14

K.M	خرج من دمشق وهو يرغى ويزيد من شدة الغضب والخدام في ركابه لا يجسر على النظر إليه. (ص.141)
A.Ç	Yanında bir uşak ile Şam'dan ayrıldı. Hiddetinden <u>ateş püskürüyordu</u> . Uşak korkudan yüzüne bile bakamıyordu. (s.280)
İ.Ç	Yanına aldığı bir uşak ile Şam'dan ayrıldı. Öfkesinden adeta <u>ateş gibi püsküren</u> Ebul Hasan'ın korkusundan, uşak onu yüzüne bile bakamıyordu. (s.230)
Ö.Ç	Ebu'l-Hasan <u>küplere binerek</u> Şam'dan ayrıldı. Yanındaki hizmetçisi ona bakmaya cesaret edemiyordu.

صَبَّ عَلَيْهِ جَامَ غَضَبِهِ : يَرْغَى وَيُزِيدُ مِنْ شِدَّةِ الْغَضَبِ Bütün öfkesini onun üzerine döktü, kustu yani ateş püskürdü veya küplere bindi (İşler & Özay, 2012) anlamına gelen bu deyim her iki çeviride aynı anlama gelecek şekilde benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisi yoluyla doğru aktarılmıştır.

Sonuç

Bütün dillerde olduğu gibi Arapça ile Türkçe arasında günlük hayatta sıklıkla kullanılan, anlamı nereden geldiğine dair net olarak hikâyesi bilinmeyen anonim deyimler vardır. Bu deyimlerin her birinin kuşkusuz farklı bir tecrübesi, öğüdü, kullanıldığı bağlamı ve hikâyesi vardır. Bu özellikleri farklı dillere aktarmak her zaman kolay değildir. Bu çerçevede çevirmen, kaynak ve hedef dil hâkimiyeti dışında her iki dilin kültürüne de yeterli düzeyde vakıf olmalı, deyim çevirilerinde farklı çeviri stratejilerinden yararlanmalıdır. Kaynak dildeki deyim hedef dile kimi zaman sözcüğü sözcüğüne aktarılsa bile diller arasındaki kültür veya dil yapısı farklılıkları sebebiyle farklı biçimlerde aktarılabilmektedir. İki dil arasında kimi zaman eş değerlik sağlansa da, eşdeğerliğin sağlanmadığı ve açıklamalara yer verildiği yerler çoğunluktadır.

Bu çalışmada Mona Baker'in deyimlerin çevirisi ile ilgili stratejilerinden yola çıkarak Corci Zeydan'ın Selâhaddîn Eyyubî adlı romanındaki deyimlerin kaynak dil Arapçadan ve ara dil İngilizceden hedef dil Türkçeye aktarılma biçimi incelenmiştir. Karşılaştırmalı metin incelemesinde çevirmenlerin hedef metni oluşturmada gerekli stratejileri izlemediği, sık sık kaynak metinden bağımsız çeviriler yaptıkları tespit edilmiştir. Kaynak metinde var olan deyim hedef metnin çoğu yerinde hissedilmemektedir. Bu bağlamda çevirmenlerin kaynak kültürü hedef kültüre taşımada deyim düzeyinde yeterince başarı gösteremedikleri gözlemlenmiştir. Daha önce belirtildiği gibi çevirmen, bir okur gözüyle kaynak metni çok iyi çözümlemeli ve metnin genel yapısını oluşturan ifadeleri fark ederek yorumlayabilmelidir.

Çalışmamızda Mona Baker'ın benzer biçim benzer anlamlı çeviri stratejisiyle sekiz tane deyim, benzer anlam farklı biçimli çeviri stratejisiyle on dört tane deyim çevirisinin yapılabileceği tespit edilmiştir. Açıklama yoluyla çeviri stratejisine rastlanmamıştır. Çıkarma yoluyla çeviri stratejisi ise bazı yerlerde deyim eşdeğeri hedef dil Türkçede mevcutken, çevirmen tercihinin göre ya çevirisi yapılmamış ya da çıkarılmıştır. Hâlbuki bu strateji kaynak dildeki deyim hedef dile aktarımının mümkün olmadığı durumlarda başvurulan bir stratejidir. Ne Arapçadan Türkçeye yapılan çeviride ne de aradil İngilizceden Türkçeye yapılan çeviride, bu bağlamda gerekli hassasiyet gösterilmiş, hedef metnin oluşma sürecinde deyim düzeyinde ciddi kayıplar yaşanmıştır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1999). *Türkçenin Gücü*. Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Aksoy, N. B. (2002). *Geömiştten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: Pelin Ofset.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A course book on translation*. London & New York: Routledge.
- Baker, M. (2011). *In Other Words: A coursebook on translation*. USA: Routledge.
- Bilgin, A. (2014). *Kur'an'daki Deyimler ve Zemaşşeri'nin Keşşaf'ı*. Ankara: Ankara Okulu.
- Çakır, N. E. (2018). *Elif Şafak'ın The Architect's Adli Romanındaki Deyim ve Atasözlerin Türkçe ve Fransızca Çevirilerinin Yorumlayıcı Anlam Kuramına Göre Karşılaştırılmalı İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çotuksöken, Y. (1988). *Atasözlerimiz*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Doğru, E. (2011). *Dilin Derin Devleti Deyimler*. Ankara: Fcr Yayınları.
- Dönmez, M. İ. (2018, Aralık). Orhan Pamuk'un Sessiz Ev Romanındaki Atasözü ve Deyimlerin Arapça Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi. *Jiia International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 3(1).
- Durmuş, İ. (2018). *Çeviri Sanatının Esasları*. İstanbul: Akdem Yayınları.
- Ebu'l-'Azam, A. (2013.) *Mu'cemu'l-Ganîyy*. www.almaany.com: <https://www.almaany.com> adresinden alındı.
- Ece, A. (2010). *Edebiyat Çevirisinin ve Çevirmeninin İzinde*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Eray, A. (2018). *Diriliş Ertuğrul Dizisinin Arapça Altyazı Çevirilerinde Deyimsel Aktarım, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Çeviri ve Kültürel Çalışmaları Anabilim Dalı.

- Fernando, C., & Flavell, R. (1981). *On Idiom: Critical Views and Perspectives (Exeter Linguistic Studies 5)*. University of Exeter.
- Göktürk, A. (2014). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Gürçağlar, Ş. T. (2019). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1982). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- İşler, E., & Özay, İ. (2012). *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Karaman, H., Çağrı, M., & Dönmez, İ. K. (2015). *Kur'an Yolu Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.
- el-Maâny. (2020, Mayıs 2). *el-Maâny Arapça-Arapça Sözlük*. www.almaany.com: <https://www.almaany.com> adresinden alındı
- Muhtar Ömer, A. (2008) *Mu'cemu'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*. www.almaany.com: <https://www.almaany.com> adresinden alındı
- Nâsîf, İ. (1994). *Erva' mâ Kîle mine'l-Emsâl*. Beyrut: Dârü'l-Cîl.
- Özcan, M. (2013). *Kur'a'nı Kerim'deki Bazı Deyimlerin Çeviri Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, E. (1997). *Açıklamalı-Örneklili Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Rıfat, M. (2008). *Çeviri Seçkisi I (İkinci Baskı)*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki Dilde Var Olmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Taş, S. (2017, Haziran). Orhan Kemal'in 72.Koğuş Adlı Eserinde Deyim Çevirisi ve Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 247-259.
- Tdk. (2020, Nisan 30). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. tdk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Uysal, H. (1997). *Arapça- Türkçe- İngilizce Deyimler Sözlüğü*. Konya: Uysal Kitapevi.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları 1.
- Yücel, F. (2016). *Çevirinin Tarihi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.

1 وَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (سورة)
 ٣٨:الرعد. آية رقم: :: Senden önce birçok peygamber göndermiş, onlara da eşler ve evlatlar vermiştik. Bunlar peygamberliğe aykırı değil ki? Mucize iddialarına gelince Allah'ın izni olmadıkça, hiçbir resul mucize gösteremezdi. Her devrin bir hükmü vardır. Her işin bir vadesi vardır.(Rad suresi,38)